

Sommerflirt i de bedre kredse...

Omkring familien Heiberg, Henrik Hertz og Bellmansommeren 1832

af forskningsstipendiat Kirsten Dreyer

Skuespillerinden Johanne Luise Heiberg døde 21. december 1890, og da rigsarkivar A.D. Jørgensen udgav hendes efterladte erindringer *Et Liv gjenoplevet i Erindringen* – de to første bind udkom året efter hendes død på 100 årsdagen for Johan Ludvig Heibergs fødsel den 14. december, og de to sidste bind i 1892 – vakte værket stor opsigt og debat, skønt det næsten var en menneskealder siden, at fru Heiberg sidste gang havde stået på Det Kongelige Teaters scene den 2. juni 1864 som Elisabeth i Heibergs *Elverhøi*.

Johanne Luise Heiberg havde allerede begyndt at skrive sine erindringer i 1855 og antagelig tredive år senere afsluttede hun arbejdet med fjerde bind, som A.D. Jørgensen dog har sat til 1882.¹ Fru Heiberg havde egentlig haft til hensigt at udgive *Et Liv gjenoplevet i Erindringen* før sin død, men A.D. Jørgensen frarådede det støttet af hendes nære ven A.F. Krieger, fordi han ikke kunne skjule for sig selv, “at der i en Aarrække var oparbejdet en Stemning imod Forfatterinden, som ved Offentliggjørelsen vilde berede det store Vanskeligheder.” Det var især hendes utilgængelighed, der havde skaffet hende “lidenskabelige Modstandere” ikke mindst blandt de unge, der ikke havde kendt hende som kunstner end-sige som menneske.² Dog blev et enkelt afsnit under titlen *Et Liv, gjenoplevet i Erindringen. Et Brudstykke* om hendes

og Heibergs rejse til Paris i 1836, hvor de bl.a. besøgte den landsforviste P.A. Heiberg, trykt i *Smaaskrifter tilegnede A.F. Krieger* i anledning af dennes 70 årsdag 4. oktober 1887, og i den anledning skrev Edvard Brandes i Politiken, at man efter læsningen ikke kunne ønske andet end at Johanne Luise Heiberg ville overvinde sine betænkeligheder ved udgivelsen “og skænke Læseverdenen sin Bog, ubeskaaret og snart.”³

A.D. Jørgensens betænkeligheder viste sig berettigede, ikke mindst ved udgivelsen af bind III om perioden 1849 til 1856, hvor Heiberg var direktør for Det Kongelige Teater. Værket delte på det nærmeste det læsende publikum i et parti for fru Heiberg og et parti imod hende. Skuespilleren Ludvig Phister følte sig ligefrem tvunget til at udgive *Et Nødverge* i 1893, hvor han berigtigede, hvad han mente var fordrejelser eller erindringsforskydninger fra fru Heibergs side. Og vittigt og spydigt omdøbte kritikerne værket til “Et Liv genoplejet i Erindringen.”

Kritikken gik som sagt især på fru Heibergs beskrivelse af teatrets verden, medens det naturligt nok var sværere at udtale sig om objektiviteten og sandheden af den del af værket, der fokuserede på hendes privatliv.

Netop privatlivet er genstand for et af de smukkeste og mest charmerende kapitler i *Et Liv gjenoplevet i Erindringen*. Man fristes til at kalde det en pastorale, en idyl,

*Johanne Luise
Heiberg. Maleri
af Louis Aumont
1833. National-
museet.*

der på det nærmeste er indbegrebet af eftertidens syn på biedermeiertiden, nemlig kapitlet om Hirschholmsommeren eller Bellmansommeren 1832, som den også bliver kaldt. Det var nemlig den sommer, hvor man for alvor opdagede den længst afdøde Bellman i Danmark; den sommer, som digteren Henrik Hertz, der holdt ferie sammen med Heibergs i Hørsholm, mindedes i nogle af sine smukkeste digte under den samlende titel *Erindringer fra Hirschholm*. Det var også den sommer, hvor alt tilsyneladende var den rene idyl eller næsten den rene idyl, hvis man skal

tro fru Heibergs erindringer. Og sidst men ikke mindst den sommer, hvor man bare slappede af og hyggede sig, en af de somre, der ikke kan gentages. Den har kort sagt nærmest fået mytisk karakter. Men myter er næsten altid kun den halve sandhed, og det gælder ikke mindst fru Heibergs fortælling om Hirschholmsommeren 1832.

Bekendtskabet med Henrik Hertz

I slutningen af april 1830 var den syttenårige Johanne Luise Pätges flyttet ind hos Heibergs moder, forfatterinden

Henrik Hertz
Litografi af Emil
Bærentzen. Det Kgl.
Bibliotek.

Thomasine Gyllembourg, i Overgaden oven Vandet 2, hvor, som det hedder i *Et Liv gjenoplevet i Erindringen*, få men ud-søgte venner nu og da samledes, og hvor “Dagene gik ensformigt hen i stille Ro og Hyggelighed.”⁴ Heiberg, som boede i Store Kongensgade, kom dagligt og spiste middag, men en dag i december kom han senere, end han plejede og undskyldte sig med, at han næsten ikke havde sovet om natten og derfor var kommet sent op. Da han var kommet hjem den foregående aften, havde der nemlig ligget en bog på hans bord. Forfatteren var anonym, og

Heibergs første tanke var, at det var tidsnok at læse den næste dag, men han måtte alligevel lige kigge i den, inden han slukkede lyset, med det resultat, at den greb ham, så han måtte læse og læse og næppe ville tro sine egne øjne. Den var “over al Forventning god,” og han var “endnu ganske opfyldt af denne mærkelige Bog,” som han selvfølgelig også havde taget med for at læse op. Dermed er scenen sat til et interiørbillede i stil med Marstrands berømte maleri af fru Gyllembourg, der læser op af sine *Hverdags historier* for sønnen og svigerdatteren i Heiberglampens skær.

Kun er rollerne byttet om. Her sidder fru Gyllembourg og den ganske unge Johanne Luise Pätges med deres håndarbejde, medens Heiberg læser op af *Gjenganger-Breve eller poetiske Epistler fra Paradis*, der netop var udkommet.

Bogen foregav at være skrevet af formens mester Jens Baggesen (1764-1826), der i 1807 havde udgivet den satiriske *Gjengangeren og han selv, eller Baggesen over Baggesen*, hvor han havde gjort status over den danske litteraturs stilling. De nye *Gjenganger-Breve* var bl.a. rettet til Heiberg, og den anonyme forfatter fremsatte litterære doktriner, der var på linje med Heibergs. Ligesom Baggesen lagde Heiberg vægt på formens betydning og havde netop et par år tidligere kritiseret Oehlenschläger af samme årsag.

Fru Heiberg kommer for så vidt ikke nærmere ind på indholdet af *Gjenganger-Breve* snarere på anledningen, dvs. Heibergs kritik af Oehlenschläger, og Heibergs reaktion på brevene i *Kjøbenhavns flyvende Post*. Dermed får hun imidlertid også ufrivilligt understreget, at *Gjenganger-Breve* havde en begrænset litterær værdi på længere sigt. De var ligesom f.eks. revyviser døgnaktuelle men svære at forstå for en eftertid. Men i fru Heibergs optik i *Et Liv gjenoplevet i Erindringen* forholdt det sig modsat, skønt det moderne gennembrud lå imellem udgivelsen af henholdsvis Hertz' bog og hendes erindringer. Begejstret skriver hun: "Har Du, som læser, hvad jeg her har nedskrevet, ikke læst denne Bog, saa skynd Dig at læse den, og Du vil da bedst forstaa vor Glæde, vor Forundring ved denne Aftens Nydelse."⁵

Der gik et par år, før forfatteren navngav sig. I mellemtiden var Johanne Luise Pätges og Heiberg blevet gift i sommeren

1831, og parret var sammen med fru Gyllembourg flyttet ind i Brogade på Christianshavn, som for længst er forsvundet og erstattet af Udenrigsministeriets kolos. Her lod "en lille Mand med kloge Øine og et fromt, godmodigt Udtryk" sig melde søndag den 9. april 1832.⁶ Manden var Henrik Hertz, der i øvrigt samme dag var blevet døbt – han var jødisk af fødsel – og af hans utrykte dagbøger i Det Kongelige Bibliotek fremgår, at besøget varede tre timer. Der har altså været rigeligt at tale om, skønt Heibergs aldrig havde truffet Hertz tidligere. Bl.a. fortalte han dem, at det var ham, der havde skrevet *Gjenganger-Breve*, og at han også var forfatteren bag et par anonyme lystspil *Flyttedagen* og *Amors Geniestreger*. I det sidstnævnte, der havde haft premiere på Det Kongelige Teater 31. marts 1830 havde Johanne Luise Pätges spillet Lotte, en "genial og smagfuld Udførelse," som Thomas Overskou kalder den,⁷ og hvor hun, som hun selv skriver, fik lejlighed til at sætte sig fast i publikums gunst.⁸

To dage efter trådte Hertz offentlig frem som forfatter, og da Heibergerne straks fandt "stort Behag i den dannede, beskedne Mands Conversation,"⁹ omend samværet blev lidt belastet af, at Hertz var noget tunghør, en lidelse der forværredes med årene, blev han nu en af de få men faste gæster i huset, hvor man hyldede princippet: ikke færre end gratierne og ikke flere end muserne. Og det varede heller ikke længe, før han forelskede sig i den unge smukke charmerende skuespillerinde, som stort set medvirkede i alt, hvad han skrev de næste mange år.

Optakten til Bellmansommeren

Da Heibergerne gjorde bekendtskab med Hertz, var teatersæsonen ved at nærme

sig sin slutning. I den forbindelse var der tradition for, at skuespillerne havde såkaldte beneficeforestillinger, hvor indtægten tilfaldt dem selv. Denne gang var det skuespilleren Gottlob Stage, der havde planer om at opføre den populære franske teaterskrædder Scribes *Et Feiltrin*, som havde gjort stor lykke i Frankrig. I erindringerne fortæller fru Heiberg, at Stage havde bedt Anna Wexschall, den senere Anna Nielsen, om at spille hovedrollen som grevinde Clara Villier, fordi den var af alvorlig, næsten tragisk karakter. Hun takkede imidlertid nej, og satte dermed Stage i et dilemma, idet hun var teatrets store tragiske skuespillerinde, medens fru Heiberg var udpræget lystspilskuespillerinde. Stage valgte alligevel at henvende sig til Johanne Luise Heiberg, der tog det som en udfordring og også høstede stor succes ved premieren den 5. juni. Stykket blev tilmed optaget i det løbende repertoire i den efterfølgende sæson, ligesom hun selv spillede stykket ved sin egen beneficeforestilling den 19. juni, hvor hun i øvrigt giver indtryk af, at hun blev fremkaldt for at modtage publikums hyldest, skønt der normalt aldrig var fremkaldelser. Men her svigter hukommelsen hende, for hun ville traditionen tro ikke komme frem.

Indstuderingen af "Et Feiltrin" havde været meget krævende bl.a. fordi rollen som sagt lå uden for fru Heibergs traditionelle rollefag. Hertil kom, at hun havde indstuderet ikke mindre end seks nye roller i den forløbne sæson, der spændte lige fra Prinsesse Eboli i Schillers *Don Carlos* til Engelke Hattemagers i Holbergs *Barselstuen*, så det var forståeligt, at hun trængte til ferie og helst så langt væk som muligt til et sted, der ikke var overrendt med landligere.

Også Hertz havde talt om at tage på landet, og Heiberg foreslog derfor, at de holdt ferie sammen. Hertz sagde ja tak, og tilbage stod kun at finde det rette sted. Den 23. juni tog de derfor på skovtur til Nordsjælland, hvor de gjorde holdt i Hørsholm eller Hirschholm, som det endnu blev kaldt, inden de fortsatte mod Gurreegnen. Det var en lang tur dengang, og der kunne ikke være tale om at nå hjem til København samme dag, så de gjorde holdt i Esrum, og medens Heiberg var inde på kroen for at høre, om de kunne få natlogi, sad fru Heiberg ude på vognen og sang Bellmansange for Hertz, som aldrig havde hørt dem tidligere, men straks blev meget begejstret for dem. Den næste dag kørte de igen tilbage til Hørsholm, hvor de lejede et hus over for postgården, som for længst er revet ned.

Bellmansommeren

Efter at sæsonen endelig var slut, flyttede de mandag den 2. juli ud til Hørsholm, og opholdet varede til lørdag den 25. august, inden turen gik tilbage til København.

Ud over *Et Liv gjenoplevet i Erindringen*, som altså er skrevet mange år efter Hirschholmsommeren, er kilderne til belysning af sommeropholdet Henrik Hertz' dagbog, som dækker perioden fra 9. juli til 27. august med et enkelt hul fra den 20. til og med den 24. juli,¹⁰ nogle enkelte breve fra Hertz til vennen og forfatteren P.V. Jacobsen og endelig hans lille digtcyklus *Erindringer fra Hirschholm*, der består af tre digte: "Posthuset i Hirschholm," "Billardet i Hirschholm" og "Hyacinterne."

Skal man tro fru Heibergs erindringer var Hirschholmsommeren tilsyneladende den rene idyl, selv om "Naturen udenfor var trist og i slet Humeur; thi det regnede ganske utroligt denne Sommer,"¹¹ noget

der dog ikke umiddelbart fremgår af Hertz' dagbog, som blot har notater om dårligt vejr tre gange: 9. og 18. juli samt 22. august, hvad dog ikke betyder, at fru Heiberg husker forkert. Hertz noterer flere gange, at han har holdt sig inden døre til kl. 16, hvad der kunne tolkes som et udtryk for, at vejret ikke har været til udendørsaktiviteter. Når det var godt vejr, spillede man fjerbold – ketcherne er bevaret og ligger i dag på Bakkehuset – og ellers gik man ture i den smukke egn og i slotsparken. Fru Heiberg fik dog også tid til at arbejde. Ung som hun var, sad hun oppe i et morbærtræ og læste på sine roller til den kommende sæson. Men en stor del af tiden var vejret som nævnt elendigt. Det var tåget. Det regnede, og det var hundekoldt, så man blev tvunget til at hygge sig inden døre med at synge Bellman eller spille billard ovre i postgården. "Man" var fru Heiberg, Heiberg og Hertz, for det skinner igennem *Et Liv gjenoplevet i Erindringen*, at det i virkeligheden i hendes optik har været så som så med idyllen. Thomasine Gyllembourg var udpræget bymenneske og utilfreds med alt og alle. Værelserne var fugtige, fordi der ikke kom tilstrækkeligt med sol, når den endeligt skinnede. Møblerne var for simple og rå. Maden, som de fik fra postmesterens, var ikke god. Brødet var ikke bagt. Fløden for tynd osv. Værst var måske, at de unge aldrig rigtig kunne være sig selv. Fru Gyllembourg var der tydeligvis hele tiden, som det indirekte fremgår af en morsom episode, som fru Heiberg fortæller, men som Hertz tilsyneladende ikke har fundet det værd at notere: "Naar den evige Regn [...] tvang os til at ty ind under Tag, gik Heiberg, Hertz og jeg tidt henimod Aften over i den tomme Postgaard, hvor der fandtes et Billard, som stod og ventede

paa Gjæster, men hvor saa godt som ingen uden vi Tre satte dets Baller i Bevægelse. I stor Overgivenhed og Lystighed øvede vi her dette Spil og havde meget ondt ved atter at høre op, naar vi først vare komne i Gang dermed. Naar det nu nærmede sig til Thetid, kom Bud paa Bud fra Heibergs Moder for at kalde os til Thebordet. Naar Budet da kom og sagde: 'Maskinen staa paa Bordet' – da maatte vi lystre, hvor haardt det end ofte faldt os at afbryde vor glade Leg, En Aften, da vi havde været mere ulydige end ellers og tvertimod vare vedblevne med vort Spil, standsede Hertz pludselig i Stødet med sin Queue, idet han forskrækket stirrede mod Vinduet og udbød: 'Gud, der er Thomaskinen!' Vi Andre saae hen imod Vinduet, da vi ikke forstode dette Udbrud, og nu saae vi, at det var Heibergs Moders Ansigt, der udenfra viste sig paa Ruden og utaalmodigt bad os dog at ophøre med Spillet. Hun hed jo 'Thomasine,' og Hertz kaldte hende undertiden i Spøg, naar hun ikke var tilstede, ved hendes Fornavn. Nu, da han saa uventet saae hendes Ansigt paa Ruden, læste han deri en Bebreidelse over vor Ulydighed og blev saa forskrækket, at han i Befippelsen slog Thomasine sammen med Themaskinen og deraf dannede Ordet Thomaskinen. Ved dette uventede Udraab brast vi i Latter, og Benævnelsen Thomaskinen blev nu stadig benyttet som Bussemand, naar vi herefter ligesom denne Aften ikke kunde overvinde os til at ophøre med Spillet i rette Tid."¹²

For nutiden fremtræder fru Heiberg som regel i skikkelse af den midaldrende kvinde, som Marstrand malede i 1858-59 og H.V. Bissen huggede i marmor i 1860, en ægte biedermeierkvinde i en fordringsløs kjole og med sjal, som det kan være svært at forestille sig skulle have den store

Hørsholm Kirke fra 1823 rejser sig på øen netop dér, hvor Hirschholm Slot lå, indtil det blev revet ned i 1810. Wikimedia Commons.

erotiske udstråling endsige være farlig for det modsatte køn. Kender man kun de to portrætter, er det i realiteten umuligt at genkende fru Heiberg af et portræt, som A.H. Hunæus maalede af hende i 1833, året efter Hirschholmsommeren. Frisuren og kjolen er typisk for tiden, men især hæfter man sig ved øjenpartiet. Der er noget beregnende over de mandelformede øjne. Det er en ung pige, man sagtens kan forestille sig lege med mændenes følelser. Det er måske ganske sigende, at fru Heiberg netop undlod at kommentere portrættet i "Mine Portraiter," der først blev offentliggjort i *Fra det Heibergske Hjem* udgivet af Aage Friis i 1940, fordi det ikke passede ind i det billede, hun ønskede at tegne af sig selv i denne periode. Om fru Heibergs fysiognomi virkelig har adskilt sig så radikalt fra L.A.F. Aumonts samti-

ge og de senere portrætter af hende – det tidligste daguerreotypi af hende har ikke megen lighed med de malede portrætter – er umuligt at afgøre og for så vidt også underordnet. Til gengæld viser det en side af hendes karakter, som man netop møder i Henrik Hertz' dagbog fra Hirschholmsommeren.

Om end det vil være helt forkert at kalde fru Heibergs beretning "En Sommer genopløjet i Erindringen," så er det en stærkt subjektiv beretning både formet af årene, der var gået, og af den personlighed, som fru Heiberg ønskede at fremtræde som, og som omgivelserne også så hende som.

Til forskel fra fru Heibergs erindringer giver Hertz' breve til P.V. Jacobsen ligesom dagbogen helt dugfriske glimt af sommerlivet. Den 6. juli, dvs. tre dage før

“Om Aftenen gik Heiberg og Fru Heiberg og Fru Gyllembourg og jeg i deiligt Veir til Høien, som jeg døbte ”Hanneberg,” og lagde os i Høet med Udsigt til Søen, jeg ved Fru Heibergs Side ...” Maleren Carl Thomsen udførte en række illustrationer til ledsagelse af Hertz’ dagbog, som blev trykt sammen i Juleroser 1905.

den første dagbogsoptegnelse, hedder det: “Paa Regn igaar og tildeels idag nær have vi herude havt det meget godt. Slotshaven er virkelig smuk, Huset, vi beboe, tilstrækkeligt beqvemt, men maaskee noget fugtigt. Vi spise, drikke, spadsere og spille Fjerboldt, og, naar vi have Tid tilovers, saa bestille vi Lidt.”¹³ At Hørsholm dengang var en fjern afkrog fremgår af et brev 14. juli, hvor Hertz beklager sig over, at han ikke kunne købe “Pibekradsere” og end ikke få et stykke kridt på kredit, da han havde glemt sine penge hjemme. Alt i alt konkluderer han: “I Hirschholm er der saa at sige ikke andet Godt end vi selv, den skikkelige Postmester-Familie (hans Øg

indbefattet), den deilige Omegn (et Panorama fra en Høi ved Vallerød er ubestrideligt det smukkeste i hele Danmark) og skjønne og billige Jordbær [...] Men med saadanne Goder og Breve fra Kjøbenhavn etc. kan man unægteligt ogsaa befinde sig ret vel, og jeg befinder mig ogsaa for det meeste meget vel.”¹⁴ Det sidste var imidlertid lidt af en sandhed med modifikation, som det fremgår af dagbogen, der giver et uretoucheret billede af sommeren, som Hertz opfattede den her og nu. Og den nittenårige Johanne Luise Heiberg vidste det vel at mærke, for det var hende selv, der helt bevidst spolerede idyllen for ham. At det forholdt sig således, ville

aldrig være kommet til omverdenens kendskab, havde Hertz ikke ført dagbog.

Den 13., hvor Heiberg var redet til København, fordi han skulle undervise på Den militære Højskole, afslører dagbogen for første gang, at Hertz er uhjælpeligt fanget ind: "Om Eftermiddagen spadserte Fru Heiberg og Fru Gyllembourg og jeg til Høien ved Vallerød, hvorfra det deilige Panorama. Hendes Munterhed. 'Skal jeg hjælpe Dem?' Vove Livet for hende [...] Silde mod 12 gik hun, jeg og Fru Gyllembourg ud paa Veien Heiberg imøde. Hun stod ude ved Døren, da jeg kom til og uvilkaarlig sukkede. Med et eget Udtryk og et sødt Træk om Munden spurgte hun: 'De sukker?' – Siden traf vi Heiberg. – Hun: 'Det var idag en rar Dag.'¹⁵

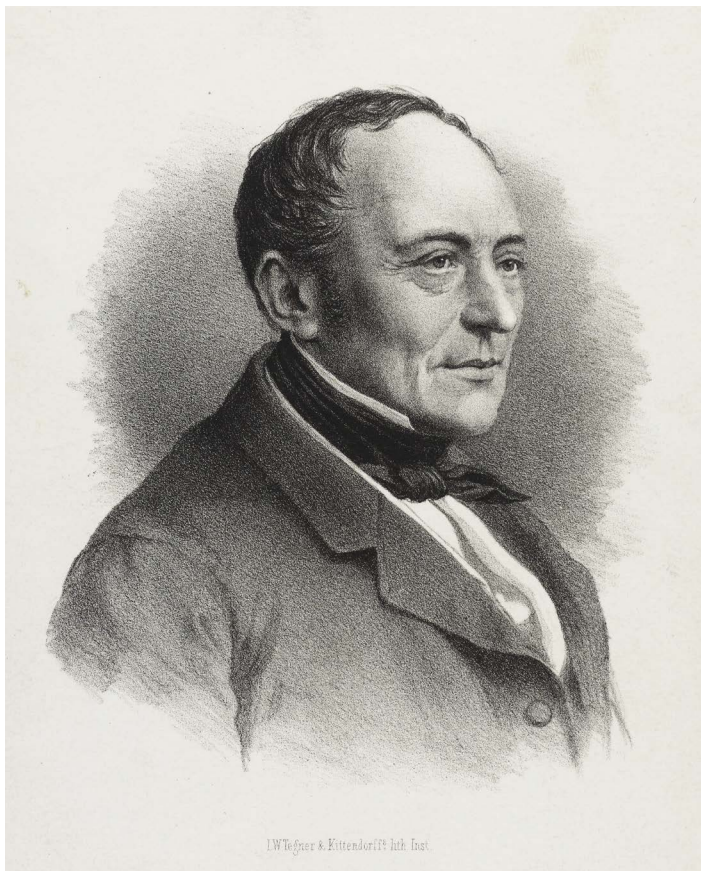
Den næste dag spillede de igen billard og fjerbold, og fru Heiberg underholdt med Bellmansange, "saa at min Sjæl nær var opløst deri, og da vi skiltes, rakte hun mig Haanden. – Min Gud, hvad vil det ende med!"¹⁶

At fru Heiberg havde gennemskuet Hertz og helt bevidst så at sige legede med ham, kommer til udtryk, da de søndag den 15. fik besøg af familien Heibergs gode ven, kommandør P.F. Wulff, der var en stor beundrer af fru Heiberg som skuespillerinde. Nu blev Hertz for alvor offer for jalousien: "Wulffs Ankomst eller Fru Heibergs Ømhed for Heiberg fortumlede mig, saa at jeg var nær ved at fortvivle, da jeg om Aftenen kom ind i mit Kammer."¹⁷ Næste dag blev det endnu værre, og nu spillede fru Heiberg oven i købet op til den stakkels Hertz. "Om Morgenen tidlig bad hun mig først ind til sig i det dækkede Lysthus, men som jeg, tænkende paa, at Heiberg, som før, kunde stikke Hovedet gennem Bladene, forlod. Vi gik da i vor

Have, og jeg puttede Soelbær i hendes Mund. Hun: 'Tag Dem iagt, Comman-deur Wulff kan see det.' Hendes Coquet-terie. – Wulff reiste om Eftermiddagen. Om Aftenen gik Heiberg og Fru Heiberg og Fru Gyllembourg og jeg i deiligt Veir til Høien, som jeg døbte 'Hanneberg,' og lagde os i Høet med Udsigt til Søen, jeg ved Fru Heibergs Side, tog med et Straa hendes Finger og bed i den. Hun taalte det, halvt truende mig. Jeg havde, ærgerlig over min egen Svaghed, faaet saa megen Magt over mig selv, at jeg kunde synes, og være idag, temmelig munter."¹⁸

Den 17. gik de igen til Hannebjerget, hvor Hertz endnu en gang bed i hendes finger, og samme aften sang hun som sædvanlig Bellman, medens han noterede sig, at hun vendte sine "skjønne, udtryksfulde" øjne hen til ham, når hun sang hans yndlingsstrofer. Men så viste hun ham pludselig vintervejen, da de skiltes sidst på aftenen. Hun var kold og sagde, at han havde været i "mindre godt Humeur" de to foregående dage.¹⁹

Sådan har det fortsat de næste dage, men der er som sagt et hul i dagbogsop-tegnelserne fra den 20. til og med den 24. juli. Under alle omstændigheder får Hertz det værre og værre med jalousien. Den 27. køber han jordbær til hende, som han har tabt til hende, hvad enten det nu har været i billard eller i et væddemål. "Da jeg kom dermed, fortalte hun, at hun havde hilst flere Gange paa mig, uden at jeg havde mærket det. – Siden kold. Ak! Hvad der har generet mig mest i alle disse Dage, er vel hendes og hendes Mands Kjærtegn for hinanden og, saavidt jeg kan mærke, hendes Kjærlighed for ham. Hendes Løfte igaar, at hun hver Dag vilde give mig en Rose, har hun ikke holdt idag. Løftet om et nyt Servietbaand, naar Fru Gyllem-

*Johan Ludvig
Heiberg. Tegner
& Kittendorffs
litografiske institut.
Det Kgl. Bibliotek.*

bourgs Foræring til mig var slidt, holder hun vel heller ikke.”²⁰

Bryllupsdagen

Et af højdepunkterne i fru Heibergs kapitel om Hirschholmsommeren er beskrivelsen af hendes og Heibergs etårs bryllupsdag den 31. juli, som man, dvs. fru Heiberg, Heiberg, fru Gyllembourg, Hertz og postmesterens hund Diana, fejrede med en tur til en høj, som de havde kaldt Granbjerget i nærheden af Rungsted. Lokaliteten nævnes ikke i Hertz' dagbog. Det er et af de mest poetiske

afsnit i *Et Liv genoplevet i Erindringer*, hvor solen for en gangs skyld stråler fra en skyfri himmel. Øresund ligger spejlblank, og fuglene kvidrer overmodigt i træerne, som vil de udtrykke deres glæde over, at solen endelig skinnede. Timerne flyver afsted, selv om fru Gyllembourg er dybt rystet, da hun finder ud af, hun må sidde på et tæppe på jorden, hvor fru Heiberg breder diverse lækkerier ud. Og idyllen kulminerer om aftenen, da de spadserer hjem: “Markerne dampede af Nattens Hede, og Elverfolket dansede over de store Enge. Ingensinde har jeg set

de opstigende Taager danne saa tydelige Skikkelser som i Omegnen af Hirschholm. Ved at se dem her kan man ret begribe, hvorledes Sagnet om Elverfolket er blevet til. Taagerne hvirvlede sig i den lette Aftenvind i tykke Svingninger rundt om hinanden langs hen ad Markerne og antog virkelig ligesom menneskelige Skikkelser, der svingede med Arme og Ben i luftig Dans, og Maanen oplyste de lange Taagestriber, der svævede efter Skikkelserne som et fint, luftigt Slør, som Vindpustet snart hævede, snart tvang ned mod Jorden. 'Se!' raabte jeg til Heiberg, 'ser du dine Elverpigens Dans!' – 'Agnete,' raabte han, 'du er Elverpigens selv, min Elverpige, lad de andre opløse sig i Taager, naar kun du er virkelig.' Trætte af Dagens Anstrengelse naaede vi endelig vort lille Hus i Hirschholm. Selv Diana kastede sig hen i en Krog med den skønne, blegrøde Tunge ud af Munden og alle fire Ben udstrakte, indtil Hertz sagde: 'Kom min Diana! lad os To gaa ind,' da sprang den let og gratieust op, kyssede begge Damerne paa Haanden og fulgte sin Sovekammerat ind i hans lille Kammer.²¹

Går man til Hertz' dagbog, viser sig det sig imidlertid, at han dagen før bryllupsdagen tog til København. Årsagen angiver han ikke, men han har uden tvivl ikke ønsket at være sammen med Heibergs netop den dag. Fru Heibergs beretning er med andre ord ikke rigtig. Har de været på udflugt til Granbjerget den 31. juli, var Hertz i hvert fald ikke med.

Hertz' biograf Hans Kyrre har antagelig ikke været opmærksom på uoverensstemmelsen mellem fru Heibergs erindringer og dagbogen. I hvert fald nævner han overhovedet ikke bryllupsdagen.²² Heller ikke Hans Brix nævner den i indledningen i 1923, men da han gen-

optrykte den i *Analyser og Problemer II*, s. 376-82, var han blevet opmærksom på den og lavede en tilføjelse, hvor han dels citerede hele passagen i fru Heibergs erindringer dels Hertz' dagbogsoptegnelser fra den 30. og 31. juli samt 1. august, hvor han vendte tilbage til Hørsholm, og hvor han noterer: "Om deres Bryllupsfest."²³ Brix konkluderer på den baggrund lidt overflødigt, at Hertz' version i dagbogen "utvivlsomt" er den rigtige. Og når det gælder *Et Liv gjenoplevet i Erindringen* er forklaringen "ganske sikkert den, at hun har ladet flere Erindringsbilleder fra hin Ferie snildeligt glide sammen til eet" uden at ane, at Hertz havde skrevet dagbog.²⁴ Om Brix med "snildeligt" mener "bevidst" eller, at hukommelsen har spillet hende et puds, må den enkelte læser selv afgøre. Fru Heibergs biograf Robert Neiiendam er også inde på problemet, men mener stik modsat, at turen virkelig fandt sted den 31. juli, og at Hertz ved sin tilbagekomst fik en beskrivelse af udflugten. "Det er den, Fru Heiberg i sine Erindringer genoplever saa anskueligt, at Eftertiden lever den med."²⁵ Neiiendam undlader med andre ord at tage stilling til problemet med Hertz' manglende deltagelse. Det samme gælder en anden af Johanne Luise Heibergs biografer, Bodil Wamberg, der blot benytter lejligheden til at nævne, at man, specifikt Hans Brix, har set det som et bevis på fru Heibergs upålidelighed, og at hun partout ville have Hertz med for at understrege det idylliske og uproblematiske.²⁶

Var Heibergs på udflugt den 31. juli uden Hertz eller fandt udflugten sted en anden dag? Brix mente som nævnt, at fru Heiberg har blandet flere erindringsbilleder sammen. Spørgsmålet vil aldrig kunne besvares med sikkerhed. Den kunne jo

f.eks. have fundet sted på en af de dage, hvor Hertz' dagbogsnotater mangler. Dagbogen nævner dog ikke så mange udflugter af netop den karakter, og mest nærliggende vil det være at pege på den 29. juli, hvor fru Heiberg, Heiberg og Hertz men ikke Thomasine Gyllembourg i den tidlige morgenstund spadserede til Rungsted, hvor de spiste frokost hos en væver ved Sømandshvile, siden "laae vi paa en Hoi ved Rungsted og saae ud over Søen," inden de igen besøgte væveren, og ved hjemkomsten "drak Graves, Vand og Sukker – en herlig Drik!"²⁷ Det skal dog siges, at der ikke var tale om en heldags-udflugt.

En anden mulighed var en tur til Strandbakken 2. august, hvor de havde madkurv med. Også i dette tilfælde blev fru Gyllembourg tilsyneladende hjemme.²⁸

Under alle omstændigheder fortsatte fru Heiberg sin slet skjulte flirt med Hertz efter hans tilbagekomst. Den 4. august spadserede de alene sammen til nogle hindbærbuske ved Hannebjerg, og om eftermiddagen skar hun HH i et træ med tre røde bær under.²⁹ Hertz kommenterer ikke hendes handling i dagbogen, men hvis han har været i den syvende himmel, faldt han hurtigt ned igen. Den 6. august forærede han hende nogle roser, som hun efter hans mening tog imod med kulde, og det gik rigtig galt om aftenen, da hun sang Bellman: "Jeg igjen fortvivlet især over hendes Kjærtægn for Heiberg, der skaffer mig en dødende Fornemmelse og gjør mig kold og bleg, og sov Intet om Natten."³⁰

En uges tid senere gentog det sig, da de alle tre – fru Gyllembourg blev igen hjemme – var en tur til Kokkedal og Sophienberg. "Hun viiste Ligeegyldighed mod mig paa denne Tours Slutning. –

Om Aftenen ved Bellman iskold."³¹ Hertz besluttede sig til at vise konduite, og det havde han nok også nødt til, for næste dag opførte hun sig stik modsat. "Om Eftermiddagen sang hun af Bellman for mig paa Bænken i vor Have og var høist aimabel, gav mig igjen en Rose uden Anledning med de Ord: "Det er længe siden jeg har givet Dem en." – Siden sae hun, at hun igrunden var melancholsk, af Frygt for at Heiberg skulde blive syg, da han slet ikke var munter herude. Om Aftenen, da vi spadseerte, bad hun om min Arm og var meget rar. Iaften, som ogsaa et Par Gange ellers, har jeg grebet hende i et Blik paa mig og et Suk. Er det Coquetteri eller hvad?"³²

Der er vel ikke noget til at sige til, at Hertz var forvirret. Legede hun med ham, eller mente hun det alvorligt? Og hvad følte hun egentlig for Heiberg? Den 21. august kunne han fortælle hende og de to andre, at han var lige ved at være færdig med et digt i "Bellmans Maneer," som han skriver i dagbogen, nemlig "Posthuset i Hirschholm," som han havde begyndt på en halv snes dage tidligere, og som han til deres store fornøjelse læste for dem næste dag. "Fru Heiberg sagde, at jeg fortjente megen Roes derfor, at det var en smuk Erindring om Hirschholm, at Spanier og Kastanier var et brillant Riim, at hun ret kunde forestille sig 'O lad os hellere vente!' Hun rakte mig ofte Haanden og sae Tak, og hun og han sang den, mens Lyn og Torden accompanerede dem. – Efter Billardspillet kom den igjen paa Tale, og Fru Gyllembourg og Fru Heiberg gjorde Parodier over Versene om Fru Heiberg."³³ Hertz skriver intet om, hvad han følte, da de to damer parodierede versene, men måske tænkte han, at det måtte være galgenhumor fra fru Heibergs side. I alt

fald afslører digtet den melankolske side af fru Heibergs væsen, som hun netop er inde på i forbindelse med Aumonts maleri af hende fra samme periode i *Mine Portraiter*, i øvrigt et billede der som nævnt er meget forskelligt fra Hunæus:³⁴

“Og med et Shawl om det lokkede
Haar
Viser sig En i vor øverste Stue:
Lænet til Armen i Vinduet staaer
Eensom Professorens Frue.

Hør, hvor hun synger: ‘See, Skyarna
glimma,
Stjernorna försilfra båd vatten och
land,
Månan i molnet sin guldgula dimma
Kaster öfver klappträ och såar vid
strand.’
Fredman! Din Sang, der er kjendt af
saa Faa,
I hendes drømmende Tanke den
hviler;
Ak! og i Øinenes natdunkle Blaa
Speiler sig Maanen og – smiler.”³⁵

Den 25. var det Hertz’ fødselsdag. Det mente han i hvert fald selv, for der er ikke alene usikkerhed omkring fødeåret men også omkring fødselsdatoen, som muligvis først var den 27.

Dermed var det også slut på ferien og på de glæder og lidelser, den havde budt på for den forelskede digter. Og dog! Fru Heiberg flirtede også med ham på hjemturen: “Sæderne var spendt lige over for hinanden. Paa Veien kom jeg engang til at trykke Fru Heibergs Fod; siden, troer jeg, gjorde hun det samme Kjærtegn ved med et sødt Smiil at berøre min. Tager jeg ikke feil, da laae et artigt Coquetteri heri.” Hjemme i Brogade spiste Hertz til mid-

dag hos Heibergs, og siden sang Johanne Luise Heiberg *Posthuset i Hirschholm* til svigermoderens akkompagnement: “Ubeskriveligt er Udtrykket i hendes Ansigt, naar hun kommer til Strophen om hende. Denne Gang holdt hun Hænderne halvt for Ansigtet.”³⁶

Det blev første og sidste gang, at familien Heiberg og Hertz holdt ferie sammen. “Opholdet paa Hirschholm gjemte vi alle i kjær Erindring,” hedder det i *Et Liv gjenoplevet i Erindringen*, hvor den nu midaldrende fru Heiberg ræsonnerer: “Ofte talte vi om at gjentage et saadant Samliv med Hertz, men det blev der imidlertid aldrig noget af, og det var vist godt, thi Sligt lader sig aldrig gjentage uden at svækkes og blive noget helt Andet.”³⁷ Året efter fik Hertz i øvrigt rejsestipendium til den obligatoriske dannelsesrejse til Syden, og da han vendte hjem året efter, genoptog han sin dramatiske produktion. Det blev til utallige lystspil men også lyriske dramaer næsten alle skrevet med fru Heiberg for øje. Lægger man dem ved siden af hinanden får man et vidnesbyrd om Hertz’ indgående kendskab til Johanne Luise Heibergs kunstneriske spændvidde og psyke samt sidst men ikke mindst den udvikling, hun gennemgik i årenes løb fra den skælmske Antonie i *Sparekassen* til den interessante og sammensatte kurtisane Ninon i skuespillet af samme navn.

Hvor meget man skal lægge i fru Heibergs flirt i sommeren 1832 er et spørgsmål. Har hun virkelig følt noget for ham, fortier hun det i hvert fald i *Et Liv gjenoplevet i Erindringen*, hvor den side end ikke er antydnet. Her hersker kun biedermeieridyllen, og det havde den utvivlsomt også gjort, hvad enten fru Heiberg husker forkert angående udflugten på bryllupsdagen eller lader

fantasien løbe af med sig. Desuden var fru Heiberg virkelig var forelsket i og elskede Heiberg på dette tidspunkt. Det afslører de såkaldte bordskuffebreve fra deres forlovelsestid, der er trykt i *Fra det Heibergske Hjem*. Og det var gensidigt. Men der er heller ingen tvivl om, at hun ikke veg tilbage for at kokettere, måske for at anspre Heiberg. Og man bør ikke

glemme, at fru Heiberg faktisk kun var nitten år i sommeren 1832 og tilmed en meget omsværmet teenager. I øvrigt var det næppe blevet lykken, hvis fru Heiberg og Hertz havde dannet par. Dertil var han alt for stille og tilbageholdende, og han kunne aldrig have tilbudt hende den form for dannelse, hun grundlæggende higede efter lige fra barns ben af.

Noter

- 1 *Et Liv gjenoplevet i Erindringen*. 4. reviderede Udgave ved Aage Friis under Medvirken af Elisabeth Hude, Robert Neiiendam og Just Rahbek. IV. Kbh. 1944. 23f. (herefter *Et Liv*)
- 2 *Et Liv gjenoplevet i Erindringen*. 1. Udg. Kbh. 1892. IV. 440f.
- 3 *Et Liv*. IV. 41.
- 4 *Et Liv* I. 114.
- 5 *Et Liv*. I. 137.
- 6 *Et Liv*. I. 154, IV. 306.
- 7 *Den danske Skueplads*. V. Kbh. Kbh. 1864. 83.
- 8 *Et Liv*. I. 119.
- 9 Ib. 154.
- 10 Trykt i Hans Brix: *Posthuset i Hirschholm*. Kbh. 1923. 49-74 (herefter Brix 1923). Forfatteren Karl Larsen havde allerede udgivet dagbogen i *Juleroser* (1905), der imidlertid er præget af talrige læsefejl, ligesom han ikke havde været i stand til at læse flere af Hertz' senere overstregninger i manuskriptet.
- 11 *Et Liv*. I. 157.
- 12 *Et Liv*. I. 158f.
- 13 *Breve fra og til Henrik Hertz* udg. af Poul Hertz. Kbh. 1895. 94.
- 14 Ib. 97f.
- 15 Brix 1923. 51.
- 16 Ib. 52.
- 17 Ib.
- 18 Ib. 53.
- 19 Ib. 54.
- 20 Ib. 56f.
- 21 *Et Liv*. I. 162.
- 22 *Henrik Hertz. Liv og Digtning*. Kbh. 1916.
- 23 Brix 1923. 59.
- 24 *Analyser og Problemer*. II. Kbh. 1935. 382.
- 25 *Johanne Luise Heiberg*. Kbh. 1960. 45f.
- 26 *Johanne Luise Heiberg*. Kbh. 1987. 109f.
- 27 Brix 1923. 57f.
- 28 Ib. 60.
- 29 Ib.
- 30 Ib. 64.
- 31 Ib. 66.
- 32 Ib. 66f.
- 33 Ib. 71.
- 34 *Fra det Heibergske Hjem*. Kbh. 1940. 413.
- 35 Brix 1923. 83f.
- 36 Ib. 72f.
- 37 *Et Liv*. I. 164.